

ОСНОВНІ ПРОЦЕДУРИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

ЄВДОКІМЕНКО Світлана Вікторівна - судовий експерт з економічних досліджень, кандидат юридичних наук, заступник директора ДП «Харківський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою»

УДК: 340.69 (477)

В работе на основе проведенных исследований определены условия, при которых можно достичь надежных результатов при производстве судебно-экономической экспертизы. Установлено, что это является возможным на основе выполнения процедур проведения судебно-экономической экспертизы.

Ключові слова: судово-економічна експертиза, умови проведення, організація проведення, оформлення результатів експертизи.

Метою статті є розгляд основних процедур проведення судово-економічної експертизи для забезпечення підвищення якості їх проведення.

Виклад основного матеріалу

Під судовою експертизою, згідно зі статтею 1 Закону України «Про судову експертизу», розуміється дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [1]. Як наголошувалося в матеріалах Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія і практика судової експертизи в сучасних умовах», судові бухгалтерські дослідження в судовій практиці західноєвропейських країн (зокрема, у Великобританії та Ірландії) використовуються для того, щоб виявити наявність шахрайства, його природу для сприяння ідентифікації злочинця. Висновок судового бухгалтера є наслідком його процедурних

дій у рамках експертного дослідження[2].- В українському законодавстві такі процедурні дії для проведення судових експертиз і підвищення якості судових експертиз передбачені в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі: Інструкція).

Весь процес організації судово-економічної експертизи доцільно розділити на чотири частини: умови прийняття рішення про проведення судово-економічної експертизи; порядок оформлення матеріалів для проведення експертизи; організація проведення експертизи та оформлення результатів експертизи.

Серед основних умов провадження судово-економічної експертизи згідно з наведеною Інструкцією можна виділити наступні [2]:

– Результати експертних досліджень викладаються в письмових висновках експертних досліджень згідно з чинним законодавством України (з п.1.3).

– Під час проведення експертиз (експертних досліджень) з метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз, а також нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення,

інструкції, рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього СРСР, науково-технічна, довідкова література, програмні продукти тощо. Визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик, (методів дослідження)) належить до компетенції експерта (п.1.4).

– Проведення експертиз, експертних досліджень з оцінки майна здійснюється на умовах і в порядку, передбачених Законом України «Про судову експертизу», з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» щодо методичного регулювання оцінки майна (п.1.5).

– Експертизи та дослідження, що проводяться атестованими судовими експертами, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, здійснюються з урахуванням обмежень, передбачених статтею 7 Закону України «Про судову експертизу» (п.1.7).

– Підставою для проведення експертиз відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження (далі - документ про призначення експертизи (залучення експерта)), у якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню (п.1.8).

– Строк проведення експертизи встановлюється залежно від складності дослідження з урахуванням експертного навантаження фахівців керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) у межах: 10, 30, 60, понад 60 календарних днів (в залежності від кількості об'єктів та складності за характером досліджень, більший розумний строк встановлюється за письмовою домовленістю з органом (осо-

бою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів. (п.1.13). У випадку невиконання клопотань експерта щодо надання додаткових матеріалів, несплати вартості експертизи в порядку, передбаченому чинним законодавством, незабезпечення доступу до об'єкта дослідження (учинення перешкод з боку сторін, що беруть участь у справі, в обстеженні об'єкта) матеріали справи повертаються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), із зазначенням мотивованих причин неможливості її проведення.

Важливим процедурним моментом проведення судово-економічної експертизи є оформлення матеріалів для проведення експертизи (дослідження), що передбачено розділом III Інструкції, а саме:

1) До експертної установи (експерту) надаються: документ про призначення експертизи (залучення експерта), об'єкти, зразки для порівняльного дослідження та, за клопотанням експерта, - матеріали справи (протоколи оглядів з додатками, протоколи вилучення речових доказів тощо), (п.3.2).

2) У документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначаються такі дані: місце й дата винесення постанови чи ухвали; посада, звання та прізвище особи, що призначила експертизу (залучила експерта); назва суду; назва справи та її номер; обставини справи, які мають значення для проведення експертизи; підстави для призначення експертизи; прізвище експерта або назва експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи; питання, які виносяться на вирішення експертів; перелік об'єктів, що підлягають дослідженню (у тому числі порівняльних зразків та інших матеріалів, направлених експертів, або посилання на такі переліки, що містяться в матеріалах справи); інші дані, які мають значення для проведення експертизи. У документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначаються такі дані: місце й дата винесення постанови чи ухвали; посада, звання та прізвище особи, що призначи-

ла експертизу (залучила експерта); назва суду; назва справи та її номер; обставини справи, які мають значення для проведення експертизи; підстави для призначення експертизи; прізвище експерта або назва експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи; питання, які виносяться на вирішення експертів; перелік об'єктів, що підлягають дослідженню (у тому числі порівняльних зразків та інших матеріалів, направлених експертів, або посилання на такі переліки, що містяться в матеріалах справи); інші дані, які мають значення для проведення експертизи. Орієнтовний перелік питань, що можуть бути поставлені при проведенні відповідного виду експертизи, наведено в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки і призначення судових експертів та експертних досліджень (далі - Рекомендації) (п.3.3). У розділі III Рекомендацій основними завданнями економічної експертизи є експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, а саме:

- визначення документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду і місця їх утворення;
- визначення документальної обґрунтованості оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, у тому числі грошових, основних засобів, надання послуг;
- визначення документальної обґрунтованості відображення в обліку грошових коштів, цінних паперів;
- визначення документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат;
- встановлення відповідності чинному законодавству відображення в податковому обліку доходів та витрат за фінансово-господарськими операціями, що підлягають оподаткуванню податком на прибуток;
- визначення відповідності чинному законодавству відображення в податковому обліку податкових зобов'язань та податкового кредиту з податку на додану вартість.

3) Вилучення об'єктів, що підлягають дослідженню, та відібрання зразків оформлюються протоколом згідно з вимогами процесуального законодавства. У них, крім загальних реквізитів такого роду документів, зазначається, які саме зразки були вилучені або відібрані, їх кількість, умови відбору або вилучення, а також інші обставини, що мають значення для вирішення поставлених питань. Протокол підписується всіма особами, які брали участь у вилученні об'єктів, відібранні зразків (п.3.4).

Також передбачається можливість проведення (у разі необхідності) додаткової або повторної експертизи з вказівкою мотивів та підстави призначення такої експертизи, або призначення комплексної експертизи.

Процедура здійснення судово-економічної експертизи передбачена правилами, викладеними в пунктах 4.5-4.8 Інструкції при проведенні комплексної експертизи.

Визначення керівником експертної установи провідного підрозділу, керівник якого за погодженням з керівниками інших підрозділів формує комісію експертів і призначає голову експертної комісії. Якщо комплексна експертиза виконується експертами кількох експертних установ, комісія експертів формується керівником провідної експертної установи разом з керівниками інших експертних установ - співвиконавців. Голову комісії призначає керівник провідної експертної установи. Голова комісії виконує лише організаційні функції, а саме:

- скликає нараду експертів, на якій ознайомлює їх з документом про призначення експертизи (залучення експерта) та матеріалами, які надійшли на дослідження;
- організовує розробку спільної програми досліджень, у тому числі з визначенням послідовності та строків виконання окремих досліджень; у разі неузгодження дій комісії при виконанні досліджень чи порушення їх послідовності повідомляє про це керівника експертної установи;
- організовує попереднє вивчення досліджуваних об'єктів членами комісії;
- здійснює зв'язок з керівниками експертних установ (підрозділів), співробітники яких є членами комісії, контролює

строки проведення окремих досліджень і координує виконання всієї програми досліджень;

– керує проміжними та підсумковими нарадами експертів;

– складає проект висновку (повідомлення про неможливість надання висновку) або доручає одному з членів комісії.

За результатами судово-економічної експертизи складається спільний висновок комісії, який у разі єдиної думки підписується усіма експертами. У іншому випадку складаються декілька висновків експертів (за кількістю точок зору) або один, у якому вступна і дослідницька частини підписуються всіма експертами, а заключна - окремими з відповідними висновками або згідно з проведеними ними дослідженнями.

Згідно з п. 4.13 Інструкції, висновок експерта (повідомлення про неможливість надання висновку) розглядається керівником підрозділу та керівником експертної установи (або його заступником) і направляється органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта). Передбачено, що висновок експерта (повідомлення про неможливість надання висновку) розглядається керівником підрозділу та керівником експертної установи (або його заступником) і направляється органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта). За пунктами 4.14-4.16 Інструкції визначається склад кожної з частин висновку, а саме:

1) у вступній частині висновку експерта зазначаються:

дата надходження документа про призначення експертизи (залучення експерта);

найменування експертної установи та/або ім'я, прізвище, по батькові експерта;

документ про призначення експертизи (залучення експерта), його найменування і дата складання, найменування органу та/або посада і прізвище особи, який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта);

справа, за якою вона призначена (кримінальна, про адміністративне правопорушення, цивільна, господарська, адміністративна тощо, номер справи);

перелік об'єктів, що підлягають дослідженню, та зразків (у разі надходження);

відомості про надані матеріали справи (у тому числі вид (назва) матеріалів (документів) та кількість аркушів);

спосіб доставки та вид упаковки досліджуваних об'єктів із зазначенням у необхідних випадках відомостей про те, чи впливав спосіб упаковки на їх збереженість;

запис про відповідність матеріалів та об'єктів, що надійшли до експертної установи (експерта), матеріалам, зазначеним у документі про призначення експертизи (залучення експерта);

перелік питань (дослівно у формулюванні документа про призначення експертизи (залучення експерта)), які поставлено на вирішення експертизи; якщо питання сформульовано неясно або його редакція не відповідає рекомендаціям, але зміст завдання експертові зрозумілий, то після наведення питання в редакції документа про призначення експертизи (залучення експерта) він може дати відповідні роз'яснення і викласти питання в редакції, що відповідає зазначеним рекомендаціям; якщо поставлено декілька питань, експерт має право згрупувати їх і викласти в послідовності, яка забезпечує найдоцільніший порядок дослідження; якщо деякі питання, що містяться у документі про призначення експертизи (залучення експерта), вирішувались при проведенні експертиз різних видів, - відомості (експертна установа, номер та дата висновку) про ці експертизи; якщо питання, які поставлені на вирішення експертизи, доцільно вирішувати в іншому порядку, ніж той, що визначений у документі про призначення експертизи (залучення експерта), - зазначається, у якому порядку вирішуватимуться ці питання;

питання, які вирішуються експертом у порядку експертної ініціативи;

дані про експерта (експертів): прізвище, ім'я та по батькові, посада, клас судового експерта, науковий ступінь та вчене звання, освіта, освітньо-кваліфікаційний рівень, експертна спеціальність, стаж експертної роботи, дата та номер видачі свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта, ким видано та строк дії;

попередження експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за статтею 384 Кримінального кодексу України або за відмову від надання висновку за статтею 385 Кримінального кодексу України;

дата направлення клопотання експерта про надання додаткових матеріалів, дата надходження додаткових матеріалів або відомостей про наслідки розгляду клопотання; обставини справи, які мають значення для надання висновку, з обов'язковим зазначенням джерела їх отримання;

при проведенні додаткових або повторних експертиз зазначаються відомості про первинну (попередні) експертизу (експертизи) (прізвище експерта, назва експертної установи чи місце роботи експерта, номер і дата висновку експертизи, зміст заключних висновків первинної (попередніх) експертизи (експертиз)); зміст питань, які були поставлені перед експертом на додаткове або повторне вирішення, а також мотиви призначення додаткової або повторної експертизи, які зазначені у документі про призначення експертизи (залучення експерта), якщо у ньому такі мотиви відсутні, про це робиться відповідний запис;

відомості про процесуальні підстави та осіб, які були присутні під час проведення досліджень (прізвище, ініціали, процесуальний статус);

нормативні акти, методики, рекомендована науково-технічна та довідкова література.

2) дослідницька частина повинна включати:

відомості про стан об'єктів дослідження, застосовані методи (методики) дослідження, умови їх застосовування;

посилання на ілюстрації, додатки та необхідні роз'яснення до них;

експертну оцінку результатів дослідження.

Опис процесу застосовування інструментальних методів дослідження та проведення експертних експериментів можуть обмежуватись викладенням кінцевих результатів. У зазначених випадках графіки, діаграми, таблиці, матеріали експертних

експериментів мають зберігатись у наглядних експертних провадженнях і на вимогу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), можуть надаватись їм для ознайомлення.

За наявності в документі про призначення експертизи (залучення експерта) питань, які не належать до предмета експертизи або не входять до компетенції експерта, вказуються причини, з яких ці питання не можуть бути вирішені.

Узагальнення та оцінка результатів окремих досліджень, які є підставою для формулювання висновків, можуть викладатися у синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експерта.

3) У заключній частині викладаються висновки за результатами дослідження у вигляді відповідей на поставлені питання в послідовності, що визначена у вступній частині.

На кожне з поставлених питань має бути дано відповідь по суті або вказано, з яких причин неможливо його вирішити. Якщо заключний висновок не може бути сформульований у стислій формі, допускається посилання на результати досліджень, викладені у дослідницькій частині.

Висновок експерта (експертів) оформлюється на бланку експертної установи і підписується експертом (експертами), який (які) проводив(ли) дослідження. Підписи у заключній частині засвідчуються відбитком печатки експертної установи на кожній сторінці тексту заключних висновків. Якщо до висновку експерта додаються фототаблиці, креслення, схеми, діаграми тощо, вони також підписуються експертом (експертами); підписи засвідчуються відбитком печатки експертної установи.

Висновки

Виконання передбачених процедур проведення судово-економічної експертизи забезпечує дотримання принципів судово-економічних експертиз, викладених у статті 3 Закону України «Про судову експертизу», а саме: принципи законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

АНОТАЦІЯ

У роботі на основі проведених досліджень визначено умови, за яких можна домогтися надійних результатів при провадженні судово-економічної експертизи. Встановлено, що це є можливим лише на основі виконання процедур проведення судово-економічної експертизи. Весь процес організації судово-економічної експертизи пропонується розділити на чотири частини, а саме: організація проведення експертизи та оформлення результатів експертизи. Основними завданнями економічної експертизи визначено експертизи документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, наведено їх перелік. Значне місце у статті приділяється характеристиці ролі керівника експертної установи в організації процесу експертного дослідження та складання висновку експертом. Доведено, що виконання передбачених процедур проведення судово-економічної експертизи забезпечує дотримання принципів судово-економічних експертиз викладених у статті 3 Закону України «Про судову експертизу», а саме: принципи законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

Література

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038–ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 28. — Ст. 232
2. Шадрин В.В. Использование результатов бухгалтерских экспертиз в английском судопроизводстве. // Материалы Международной научно-практической

SUMMARY

The work on the basis of the studies defined the conditions under which you can achieve reliable results when conducting judicial examination of the economic. It is established that it is possible only through the procedures of judicial economic expertise. The whole process of judicial examination of proposed economic divided into four parts, namely: organization and execution of the examination results of the examination. The main tasks of economic expertise defined examination of documents accounting, tax accounting and reporting, given their list. A significant characteristic of the article is given the role of head of the expert institution in the process of expert research or expert opinion. Proved that the fulfillment of procedures for judicial and economic expertise ensures compliance with the principles of judicial-economic examination set out in Article 3 of the Law of Ukraine "On legal expertise", namely the principles of legality, independence, objectivity and completeness of the study.

конференции «Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях» (г.Москва, 14-15 февраля 2007 г).

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстрованим у Мін'юсту України 03.11.1998 за № 705/3145 (із змінами) // Офіційний вісник України. — 1998. — № 46. — С. 172.

4. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз // Судові експертизи в Україні : збірник нормативних актів. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 39-82.